

Рецензия

от проф. д-р Андрей Димов Андреев, ИФ, ВТУ “Св. св Кирил и Методий“
на материалите , представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност “доцент“ в Пловдивския университет “Паисий Хилендарски“

по област на висше образование: 2. Хуманитарни науки;

професионално направление: 2.2. История и археология;

научна специалност: Нова и Най-нова обща история – История на религиите.

В конкурса за “доцент“, обявен в Държавен вестник, бр. 46, от 9. Юни 2017 г. и в интернет-страница на Пловдивския университет “Паисий Хилендарски“ за нуждите на катедра “История и археология“ към Философско-исторически факултет, като кандидат участва гл. ас. д-р Пламен Василев Славов, от ПУ “Паисий Хилендарски.“

Със заповед № Р33-4364 от 08.09.2017 г. на Ректора на ПУ “Паисий Хилендарски“ съм определен за член на научно жури на конкурс за заемане на академичната длъжност “доцент“ в ПУ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление История и археология, научна специалност Нова и Най-нова обща история – История на религиите, обявен за нуждите на катедра “История и археология“ към Философско-исторически факултет.

За участие в обявения конкурс е подал документи единствен кандидат: гл. ас. д-р Пламен Василев Славов от Философско-исторически факултет, ПУ “Паисий Хилендарски.“

Представеният от гл. ас. д-р Пламен Василев Славов комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва всички необходими документи.

Кандидатът д-р Пламен Славов е приложил общо 16 научни труда, от които две монографии, 14 студии и статии, 4 издадени в чужбина. Приемат се за рецензиране, както и участието на кандидата в два научноизследователски проекта на ПУ и в една международна програма. Д-р Пл. Славов е член на редколегия на сп. “Политика и сигурност.”

Гл. ас. д-р Пламен Василев Славов е магистър по история на ВТУ “Св. св. Кирил и Методий“ и доктор по философия на Института по религиознание на Академията за обществени науки, Москва, РФ. В момента той е преподавател в ПУ “Паисий Хилендарски.“ Освен това през годините се занимава с обществена и политическа дейност, работи и като учител. Владее руски и английски език. Неговата автобиография свидетелства за значителен педагогически и преподавателски опит, даващ му всички основания за участие в обявения конкурс за заемане на академичната длъжност “доцент“ в ПУ “Паисий Хилендарски.“

Кандидатът води 10 различни курса лекции, което говори за голямо натоварване, преподавателски опит и име на утвърден лектор. Занятията са в професионални направления История и археология и в Социология, политология и науки за културата. Налице е необходимият минимум (реално часовете са много повече) лекционна натовареност за участие в конкурса. Преподавателската работа на Пл. Славов е свързана и с добра работа със студенти и дипломанти. За последното способства и участието на кандидата в университетски проекти.

Представените за рецензиране публикации обхващат два големи тематични кръга – история на православие и история на исляма. Обект

на изследване са поклонничеството при двете световни религии, проблемът за религиозната толерантност, изследва се и ролята на Българската православна църква за образованието в българските земи, отношенията църква – държава в България, статия е посветена и на възгледите на Васил Левски. Налице са две големи изследователски теми: поклонничеството при православното християнство и поклонничеството при исляма. Това дава широка база за сравнение при религиозната догма на двете религии. Пред автора има значими перспективи за по-нататъшна работа по тези проблеми. Освен това се наблюдава засилен научен интерес към традициите и развитието на образованието в България и ролята на Православната църква. Широкият обхват на проучваната тематика говори за утвърден учен, познаващ архивните източници и историческа, религиозна и философска литература. Д-р Славов е участник в редица научни конференции у нас и в чужбина.

Основният труд, с който гл. ас. д-р Пламен Славов участва в конкурса е монографията “Историческа традиция и съвременни реалии на православното подвижничество и поклонничество от Русия в Света Гора (XVIII – XXI в.)“, издадена през 2017 г. Темата реално е неизвестна у нас, въпреки българското присъствие на Атон и традиционните връзки между Руската и Българската православна църкви, както и сътрудничеството на българските и руски монаси в Света гора. Изследванията в Русия засягат отделни моменти от разглеждания период, в голяма степен трактуват църковния канон, или представляват описание на пътувания до атонските манастири. Руската историография се интересува от проблема, както виждаме и от представената монография, от събития още от ранното средновековие, но изследването на Пл. Славов има своето достойно място сред книгите, посветени на Атон. В това цялостно изследване е интересна и гледната точка на автора, а също и акцента върху български монаси,

изиграли важна роля сред многобройното руско монашеско братство. Последното представлява съществен научен принос на д-р Славов. Изследваният период е подбран удачно. Долната граница е началото на т. нар. “имперски период“, когато настъпват значителни промени в политиката на Русия, включително и към Православния изток, променен е и статута на Руската православна църква. Изследван е “съветският период“, както и новите промени от края на XX век до наши дни. Структурата на монографията изцяло е в синхрон с поставените цели и използваната методология на научно дирене. Безспорен приносен момент е обобщаването на голям брой литература, включително и най-нови изследвания. От особено значение е предственият от автора анализ на многобройни пътеписи, мемоари и дневници, което ще бъде ценен помощник за бъдещи изследователи на историята на Атон. Впечатлява основният извод на д- Славов, че “Атон принадлежи на целия Православен свят...”

Първа глава може да бъде определена като “въвеждаща.“ Тя проследява появата и развитието на монашеската общност на Атон, отношенията ѝ с Константинополските императори и патриарси, съответните юридически документи и др. Внимание се обръща на разрастването на Атон през периода VIII – IX век и след това. Изяснена е ролята на твърдата позиция на атонските монаси срещу иконоборчеството. Авторът отделя място и за анализ на протичащите реформи сред братството. Властта на Латинската империя налага негативна тенденция за развитието на Атон, но е посочено, че властта на османските турци води до голям упадък за продължителен период от време. Братството успява да се договори със султан Мурад II да съхрани стария статут, привилегии и имоти, но за векове се разчита основно на помощи от страна на Русия, Унгария, Влашко и Молдова. В параграф 2 се изследва ранното руско присъствие и поклонничество в

Света гора. Авторът доказва, че първите руски монаси се появяват там още през XI век, почти веднага след покръстването (988-989 г.). Авторът акцентира върху важната роля на руските старци от Атон. Разгледани са два съществени момента – ролята на руското братство при формулирането на руската позиция по отношение на Флорентино-Ферарската уния, а също и за развода и втория брак на великия княз Василий III. Много точно д-р Славов е подчертал, че мнението на атонските старци се приема като решение с патриаршески авторитет

В параграф 3-ти се разглеждат отношенията с Русия през XVI – XVII век. Точна е формулировката, че когато Русия е силна контактите са интензивни и братството получава много помощи. Анализира се и посещението на московския монах Арсений Суханов на Атон за събиране на книги, които да бъдат образец за църковната реформа на патриарх Никон от 50-60-те години на XVII век. Посочена е и бройката 498, но трябва да се отчита обстоятелството, че Суханов получава книги и от българските земи, а също че немалка част от тях са български. Авторът представя интересно описание на ежедневието на Атон – устави, отношения в братството, храна, гостоприемството в манастирите и др. Това представлява приносен момент в изследването.

Втора глава определям като “основна“, колкото и условно да е подобно деление. Тук авторът отделя най-много страници (без да е нарушен външният баланс на изследването), анализира най-много документи и научна литература. На първо място (това се засяга още в първа глава) се проследява развитието на Пантелеймоновия манастир, преминаването от руски в сръбски ръце и обратно, появата на гръцки монаси и др. Така например е посочено, че през 1709 г. монасите са само руси, а през 1735 г. там откриваме само гърци. Д-р Славов точно представя и анализира процеси характерни не само за Пантелеймоновия манастир – честата

смяна на отделните етноси в атонските манастири. Отново се налага изводът, че при войни, контактите с Русия намаляват. Тази тенденция се проследява отчетливо още от края на XVII век – сблъсъкът на Русия с Кримското ханство, урегулиран с договора от Бахчисарай, походите на Василий Голицин и Петър Първи. Авторът посочва регламентираната от императрица Анна Ивановна помощ за манастира. Тя е нарушена по време на Екатеринините войни, но през XIX век помощта постъпва редовно. Средства са предоставяни също на Иверския и Ватопедския манастири. Това е стара традиция още от XVII век. Редът за даряване на манастири е кодифициран за първи път през 1633 г. За пример може да се посочи още, че Ивер притежавал поземлена собственост в Русия. Авторът посочва и други атонски манастири с привилегии. Ликвидирането на Патриаршията от Петър I и секуляризацията при Екатерина II водят до ограничаване на контактите с Атон, което руското общество не одобрява. Описано е разорението на Атон след гръцкото въстание от 1821 г. Турската окупация до 1830 г. нарушава тежко живота там, полуостровът е разграбен, монасите – прогонени. След 1830 г. започва ново заселване на почти обезлюдените манастири, а авторът акцентира върху идването на известен брой руски монаси. Точно е описано тежкото им положение – спънки им се правят от турци и от гърци. Нова Гърция все по-ясно претензира да бъде покровител и собственик на Света гора. Руските монаси се връщат масово и отново заселват Пантелеймоновия манастир след Кримската война.

Д-р Пламен Славов отделя много страници за дейността на отделни “старци“ с авторитет, влияние и заслуги за развитието на руското монашеско братство. Личат имената на Паисий Величкович, Партений, Йероним, Макарий и др. Специално място е посветено на българина архимандрит Герасим, игумен на Пантелеймоновия манастир през 1834 – 1874 г. Това е един от най-тежките периоди за обителта, но под

водачеството на Герасим се съхранява руския характер на манастира и той отново е населен с руски монаси след 1859 г. Тази част от книгата е безспорно интересен и приносен момент в изследването на колегата Славов. Безспорен интерес представляват страниците, посветени на библиотеката на Пантелеймоновия манастир, описано е попълването на фонда до началото на XX век. Интерес към библиотеката на руската обител проявяват много историци – руси, българи, сърби.

Не може да бъде подминат и анализ, представен от автора за броя на руските монаси и развитието не само на Св. Пантелеймон, но и на руските скитове Св. Андрей Първозвани, Нова Тиваида, Стари Русик и др. Тези скитове представляват внушителни манастири по броя на монасите в тях. Така например, в навечерието на Първата световна война в скита Св. Андрей Първозвани имало 500 монаси. Пл. Славов посочва, че по същото време русите на Атон били почти 5000 души. Това безспорно е първата по численост етническа православна общност на Атон.

Авторът акцентира върху събитията от 1913 г. След Балканската война Русия и Великобритания поставят въпроса за автономия на Атон, като протекторат на Русия, Гърция, България, Сърбия, Румъния и Черна гора. Анализарат се причините да не бъде реализирана идеята. Пл. Славов точно очертава последиците от неуспеха – засилени претенции на гръцките монаси и прогонване на 1/5 от русите там. Севърският договор окончателно утвърждава гръцкият суверенитет над Атон.

След 1917 г. Съветска Русия скъсва отношенията с руската общност в Света гора. Промените са драстични, новият атеистичен режим започва открита война с Църквата. Пантелеймоновият манастир губи имотите си в Русия. В първите години броят на монасите се поддържа за сметка на емигранти, подстригвани за монаси. Периодът е ясно очертан като

кризисен за руското присъствие на Атон, тъй като братството остава без всякаква подкрепа и реално непризнаване от страна на новия режим.

Трета глава е посветена на новата и съвременна история в развитието на руското поклонничество на Атон. Освен отношенията с държавата, авторът анализира и вътрешното състояние на светогорската общност. Отделено е място на новия устав, приет под гръцко давление, и определено в ущърб на руското братство. От значение е липсата на подкрепа от Москва.

Д-р Славов обръща специално внимание върху промяната на политиката на болшевиките към Църквата от края на Втората световна война. Възстановяването на патриаршията води до опити за активизация на международните контакти на Руската православна църква. След 1945 г. е направен опит за завръщане на руски монаси на Атон, както и противопоставяне на елинизация на общността, където се среща острата реакция на властите в Атина. Реално нови руски монаси идват едва през 70-те години на XX век.

Възраждане на православно подвижничество и поклонничество от Русия в Света гора става в края на XX и началото на XXI век. Тогава Руската православна църква заема важно място в руското общество и най-вече в контактите си с властта.

Д-р Пламен Славов показва превъзходно познаване на изворите и литературата по изследвания проблем. Предлага професионален анализ и собствено тълкуване, а също остава встрани от политизация, която се наблюдава при някои изследвания в наши дни. Стилът на автора е четивен, той избягва крайно тежкия “наукоподобен“ стил, което е несъмнено достойнство на книгата. Уверен съм, че последната ще бъде посрещната с интерес, и ще предизвика дискусия в научните среди, но ще бъде и добре приета от широката публика у нас.

В представените публикации е ясно видим личния принос на д-р Пламен Славов. Монографиите, студиите и статиите говорят за цялостно изграден учен, със значимо присъствие в българското историческо пространство.

Към продукцията на д-р Славов могат да се отправят определени препоръки, с които той би могъл да се съобрази в следващите си научни дирения. Би могло да се акцентира и върху историческата традиция за контакти с Православния изток като цяло. Тези контакти се превръщат в държавна политика още от XVII век. Авторът може да обърне внимание на събитията непосредствено след 1917 г., а именно върху отношенията на руското атонско братство със задграничния Синод на Руската православна църква, както и със Западноевропейската епархия. Би била интересна и позицията на колежата Славов за позицията, която заема Руската православна църква в наши дни и отношенията ѝ със светската власт. Горното не намалява значението и приноса на публикациите на кандидата, а са по-скоро мое мнение и препоръки.

Документите и материалите, представени от д-р Пламен Василев Славов отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на ПУ “Паисий Хилендарски.“

Кандидатът е представил значителен брой научни трудове, с много добро качество и приноси. Депозираниите изследвания са публикувани след материалите, използвани за защитата на ОНС “доктор“. В работите на кандидата има оригинални, значими научни приноси. Статиите и студиите са публикувани в авторитетни български и чужди списания и научни сборници. Научната и преподавателската квалификация на д-р Пл. Славов не може да се поставя под съмнение и трябва да бъдат оценени високо.

Постигнатите от д-р Пламен Славов резултати в научно-изследователската и учебна работа напълно съответстват на специфичните изисквания на Философско-историческия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ “Паисий Хилендарски“ за приложение на ЗРАСРБ.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост, съдържащите се в тях научни и приложни приноси, намирам за основателно и убедено, да дам своята положителна оценка и ДА препоръчам на Уважаемото Научно жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Философско-историческия факултет за избор на д-р Пламен Василев Славов на академичната длъжност “доцент“ в ПУ “Паисий Хилендарски“ по професионално направление История и археология, научна специалност Нова и Най-нова обща история – История на религиите.

06. 11. 2017 г.

Рецензент:

проф. д-р Андрей Андреев